

Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadienis priedas

2001 m. rugsėjo 8 d.

Nr. 175 (31)

Saturday supplement September 8, 2001

No. 175 (31)

Lietuviški poteriai — raštijos pradžia

Zigmas Zinkevičius

Pirmiausia noriu paaikškinti bei patikslinti temą. Jos pavadinimo žodį *raštija* čia suprantu plačiausia prasme, kaip bet kokią rašymą. Taigi pasakymą *raštijos pradžia* supraskime kaip rašymo, žinoma, lietuviškai, o ne kuria kita kalba, pradžią. Tuo būdu mano pasvarstymų temą galima būtų suformuluoti ir taip: kada pradėta lietuviškai rašyti?

Rašymo pradžią aš sieju su lietuviškų poterių atsiradimu. Kai kas lietuviškai rašymo pradžios ieško akmenyse įspaustuose ženkluose, įrodinėja lietuvių turėjusius runų raštą ir pan. Į tokias pastangas žiūriu labai skeptiškai. Taip pat negaliu seniausiu lietuvių rašto paminklu laikyti 1351 m. Kęstutis priesaikos, esančios vengrų Dubnico kronikoje, nes tos priesaikos kalba tiek iškraipyta, kad neturi nieko bendra su lietuvių kalba. Cituoju iš tos priesaikos: *ragochina roznenachy gospanany*. Pakanka sveikos nuovokos padaryti išvadą, kad tai joks lietuvių kalbos paminklas. Taip pat neracionalu lietuviško rašto ištakų ieškoti senosios Lietuvos valstybės raštinėje vartotoje slavų kalboje (taip daroma), kuriai pradžią davė Balkanuose iškilusi bažnytinė slavų kalba. Iš tikrųjų raštas į vidurio ir rytų Europos tautas atėjo su krikščionybe. Lietuviai nebuvo išimtis. Ir mes pradėjome rašyti, tik tapę krikščionimis. Prieš tai mūsų protėviai galėjo turėti tik tam tikrus, su raštu susijusius, ženklus, atskirus simbolius, bet tai nebuvo tikrasis raštas. Tikrąjį raštą mums, kaip ir mūsų kaimynams, atnešė krikščionybė. Taigi, sprendami rašto pradžios klausimą, turime pirmiausia nustatyti, kada lietuviai susipažino su krikščionybe.

Čia vėl susiduriame su spekuliacijomis. Mūsų tolimąjį praeitį gaubia nemaža mitų. Vie-

nas jų — tvirtinimas, kad lietuviai su krikščionybe susipažinę vėliai ir todėl paskutiniai iš Europos tautų buvę pakrikštyti. Esą jie ilgus amžius gyveno neįveigiamose giriose ir buvo nežinomi pasauliui. Tai netiesa. Slavų kalbose vartojamas Lietuvos pavadinimas *Litva* rodo, kad su juo slavai buvo pažįstami mažiausiai pusę tūkstantmečio iki pirmojo to vardo užrašymo kronikose (1009 m.). Dvibalsio *ie* vartojimas slavų *i* šiame vardo rodo, kad su juo slavai turėjo susipažinti dar tais tolimais laikais, kai rytų baltai, užuot vėlesnio *ie*, tebetarė siaurą *ę*, turėdą vėliausiai iki VII a. Iš slavų ši vardą perėmė germanai ir kitos gentys. Tai irgi atsitiko dar gerokai prieš Lietuvos vardo patekimą į istorijos šaltinius. Pelkėse lindėjusi tauta negalėjo būti taip plačiai žinoma, juolab, kad tada su slavais lietuvių etninis plotas greičiausiai dar nesiribojė, skyrė kitos baltų gentys. Slavai lietuvių nesiekė, bet apie juos puikiai žinojo! Taigi vėlyvo Lietuvos krikšto priežastis buvo kita, o ne tariamas „tūnojimas pelkėse“. Jos reikia ieškoti Lietuvos geografinėje padėtyje. Iš Vakarų ir Rytų atslenkancios krikščionybės bangos susidūrė ties Lietuva. Ar Lietuva būtų priėmusi krikštą iš Vakarų, ar iš Rytų — vis tiek būtų paskutinė.

Kalbos duomenys akivaizdžiai rodo, kad krikščionybės banga iš Rytų pasiekė Lietuvą anksčiau, negu iš Vakarų. Tai rodo seniausias lietuvių bažnytinės terminijos sluoksnius — tokie žodžiai kaip *bažnyčia*, *gavėnia*, *krikštas*, *kučios*, *Kalėdos*, *Velykos*, krikštavardis *Povilas* ir kt., gauti be jokio abejojimo iš rytinių slavų dar gerokai prieš oficialų Lietuvos krikštą, greičiausiai X a. Iš Vakarų atslenkanti krikščionybės banga prie Lietuvos ėmė artėti ne anksčiau, kaip XI a. Bet jai, o ne iš Rytų at-

slenkanciai bangai, buvo lemta užlieti Lietuvą. Taip atsitiko dėl susiklosčiusios palankios situacijos.

Kad ir kaip mes traktuotume vadinamąjį „karalių“ Netimerą — buvo jis prūsas ar lietuvis, nėra abejonės, kad lietuviai iki Mindaugo laikų jau buvo kažkiek susipažinę su krikščionybe, daugiausia per kaimynus rytų slavus. Tačiau Lietuvos krikšto pradžią reikia nukelti tolyn bent 2 šimtmečiais nuo Netimero epochos — į Mindaugo laikus, kada įvyko pirmasis Lietuvos krikštas, be galo svarbus mums įvykis, istorikų iki šiol nepakankamai įvertintas. Tai padaryti trukdo šmeižtas ir dezinformacijos kampanija prieš Mindaugą, pradėta Lietuvos prieš dar Mindaugo laikais ir iki šiol tebevykdoma.

Suvienijęs Lietuvą ir padėjęs pagrindus stipriai valstybei, Mindaugas skubėjo krikštytis. Jis suprato šio akto reikšmę. Anuomet į Europos valstybių bendriją galėjo patekti tik krikščioniška šalis. Siekdamas to tikslo, Mindaugas parodė nepaprastą nuovoką ir didelius diplomatinės sugebėjimus. Suvienytą Lietuvą jis privedė prie krikšto. Jis, kartu su savo šeima ir didikais, buvo pakrikštytas 1251 m., greičiausiai pavasarį. Taigi šiemet nuo to labai svarbaus Lietuvai įvykio sukako 750 metų. Deja, mūsų spauda ir apskritai žiniasklaida šios sukaikties beveik nepaminėjo.

Kiek lietuvių tada su Mindaugu buvo pakrikštyti, tiksliai nežinome. Popiežiaus Inocento IV bulėse ne kartą tvirtinama, kad Mindaugas buvo pakrikštytas „su dideliu skaičiumi pagonių“ (*cum numerosa multitudo paganorum*). Vėliau Rygos arkivyskupas Albertas rašė, kad tada su Mindaugu pasikrikštyjo daugiau negu 20,000 žmonių. Tai anieks laikams labai daug. Mindaugas pastatydino mūrinę katedrą bažnyčia, atrodė, Vilniuje, kur dabar yra arkikatedra — atrasti to meto statinio pamatai. Aprūpino vyskupo rezidenciją, užrašė jai žemių. Pirmoji Lietuvos vyskupija popiežiaus bule buvo pavaldi tiesiogiai Šventajam Sostui. To atkakliai reikalavo Mindaugas. Ir tai pasiekė. Tada buvo įsteigtos dar 2 vyskupijos: Mindaugo valdų pietuose ir šiaurės vakaruose — Kuršė. Iš 3 vyskupijų Mindaugas stengėsi sudaryti tiesiogiai popiežiui pavaldžią Lietuvos bažnytinę provinciją, tuo būdu sukurti krikščionišką Lietuvos karalystę, atitinkančią to meto Europos karalystes. Lietuva kurį laiką — iki karaliaus Mindaugo mirties — traktuota kaip krikščioniškas kraštas.

Tada turėjo būti ir lietuvių kalbą išversti poteriai, svarbiausios maldos, be kurių negalėjo apsieiti pirmieji krikščionys Lietuvoje. Lietuviški poteriai buvo būtini. Žmonės

Adomas Varnas. „Mindaugo karūnavimas“.

kitų kalbų, be savo gimtosios, tada Lietuvoje dar nemokėjo, taigi ir melstis turėjo lietuviškai. Poterių vertimu turėjo pasirūpinti vienuoliai pranciškonai. Jie atvyko į Lietuvą apie 1245 m., dar prieš Mindaugo krikštą, greičiausiai iš Rygos. Iki šiol vyravusi nuomonė, kad poterių lietuvių kalbą išvertė karalius Jogaila, reikia atmesti jau vien dėl to, kad niekur pasaulyje karaliai poterių nevartoja.

Mindaugo laikais įžiebta krikščionybės kibirkštis Lietuvoje nebeužgeso. Tai rodo ne tik įvairiomis progomis šaltiniuose minimi krikščionys, jų bažnyčios, bet ir faktas, jog išliko tada išversti poteriai, tam tikri akivaizdūs pirmųjų vertimo elementai senesniuose ir dabartiniuose mūsų poterių tekstuose. Taigi turėjo būti nepertraukiamas tų poterių vartojimas.

Tačiau ypač svarbu tai, jog lietuviškų poterių, jų seniausių išlikusių tekstų, analizė aiškiai rodo, kad jie buvo išversti ne iš lenkų kalbos, kaip iki šiol manyta, bet iš vokiečių kalbos dar karaliaus Mindaugo laikais, nes juose yra tokių pasakymų ir frazių, kurios negalėjo būti išverstos iš lenkų kalbos, bet sutampa su XIII a. — Mindaugo laikų vokiškų poterių atitinkamais pasakymais bei frazėmis. Čia tų sutaptumų neminėsiu. Tai padaryta mano knygoje *Lietuvių poteriai*, pasirodžiusioje pernai, taigi visiems prieinamoje. Dar galite ją įsigyti Lietuvių Katalikų mokslo akademijoje, Vilniuje, Jakšto 9, III a 301 kamb. Čia pasitenkinsiu tik trumpu vieno kito pavyzdžio paminėjimu. Antai žegnoneje mes turime žodį *Dievas* (vardan *Dieu* tėvo), kurio lenkiškoje žegnoneje nėra ir niekuomet nebuvo, o vokiečiai jį turėjo ne tik XIII a., bet ir gerokai vėliau, vietomis išliko iki pat šių dienų. Viešpaties maldos frazėje *teesie tavo valia*, užuot ta-

vo *valia* senesniuose lietuvių poterių tekstuose yra išlikęs variantas *tavo noras* — aiškus vertimas iš vokiečių *deine Wille*. Tikėjimo išpažinimo frazėje *dangaus ir žemės Sutvėrėją*, užuot žodžio *Sutvėrėjas* senesniuose poterių užrašymuose yra *Darytojas*, atitinkantis vokiečių *Schoepfer*. Įdomus Angelo pasveikinimo frazės *Tu pagirta tarp moterų* atvejis. Jokioje kalboje ši poteriaus frazė neturi žodžio, atitinkančio mūsų *pagirta*, visur yra „palaiminta“, plg. lenkų *blogoslawiona*, lotynų *benedicta* ir t.t. Lietuvių *pagirta* atsirado dėl vokiečių *gebenedeit* (unter den Frauen) netinkamo vertimo. Vokiečiai šį žodį gavo per italų kalbos tarpininkavimą iš lotynų *benedicta*; bene „gerai“ + *dicta* „pasakyta“, taigi „pagirta“. Tai tik keli pavyzdžiai.

Sunku įsivaizduoti, kad Mindaugo laikais poterių lietuvišką vertimą parūpinę pranciškonai būtų galėję apsieiti be lietuviško teksto užrašymų. Bažnytinėje praktikoje neįmanoma išsiversti be reikalingiausių tekstų vietos žmonių kalba. Tie tekstai negalėjo būti dvasininkų išlaikomi vien atmintyje, be jokių giesmių rankraščių. Tačiau jie iš Mindaugo ir vėlesnių laikų iki pat spaudos išradimo išlikti negalėjo, nes knygu, į kurias būtų juos įrašę ir tuo būdu išlaikę, tada dar nebuvo. Spauda atsirado tik po dviejų šimtmečių.

Kada buvo pradėta spausdinti lietuviškas knygas, rankraščiai tapo nebereikalingi. Niekas jų nesaugojo ir jie greit nusimetė. Nuo Mindaugo laikų iki spaudos išradimo, kaip sakytą, praėjo pora šimtų metų, per kuriuos neturėta knytikų, į kurias būtų galėję kaupti ir rašyti. Lietuviški rankraštiniai tekstai išliko tik tais atvejais, jeigu jie buvo įrašyti į

spausdintą lotynišką knygą. Kitokių spausdintų knygų bent šimtą metų po spaudos išradimo dar nebuvo. Tos lotyniškos knygos anuomet buvo labai brangios, todėl stropiai saugomos. Jos ir išlaikė buvusios lietuviškos rankraštinės raštijos nuotrupas. Beje, ne visos tos nuotrupos surankiotos ir iširtos. Paminėsiu svarbiausias.

Turime rankraštinių poterių tekstą, įrašytą maždaug pusę šimtmečio prieš Mažvydo katekizmo pasirodymą vienoje lotyniškoje knygoje — *Tractatus sacerdotalis*. To paties laikotarpio išliko daugiau kaip šimtas smulkių lietuviškų įrašų (atskirų žodžių, frazių) viename lotyniškame mišiole. Pridėkime dar vieną kitą smulkų tekstelį kitose lotyniškose knygose. Tai ir viskas. Bet tai tik lašelės tos rankraštinės raštijos, kurios pradžią turėjo duoti poterių vertimas į lietuvių kalbą karaliaus Mindaugo laikais.

Reikia konstatuoti, kad visos išlikusios lotyniškos knygos su lietuviškais įrašais priklauso Vilniaus pranciškonų vienuolynui. Taigi nėra abejonių, jog, prieš jėzuitams atsikėliant į Lietuvą ir pradėdant spausdinti lietuviškas knygas, Vilniaus pranciškonų vienuolynas lietuvių kalbą jau buvo vartojama kaip rašomoji. Įdomu, jog tų įrašų dialektologinė analizė rodo, kad visi įrašytai buvo vilniečiai, kilę daugiausia iš vietovių į rytus nuo Vilniaus, kur dabar lietuviškai jau nebekalbama, bet išliko gausūs lietuvių kilmės vietovardžiai. Taigi, šis kraštas anuomet vaidino labai svarbų vaidmenį lietuvių kultūros raidoje. Beje, ir tarp Mažvydo bendradarbių buvo nemaža kilių iš šio krašto.

Aptarti ankstyvieji lietuviški įrašai rodo, kad senoji rankraštinė raštija, turėta iki pirmųjų spausdintų lietuviškų knygų pasirodymo, savo rašymo gerokai skyrėsi nuo spaus-

dintų knygų. Įrašuose visai nėra lenkiškų elementų, sekama lotynų rašyba. Mažvydas ir kiti pirmųjų spausdintų knygų sudarytojai buvo susipažinę su ta rankraštine raštija. Nors jie jau buvo stipriai paveikti lenkų kultūros ir sekė ano meto įvairuojančios lenkų rašybos pavyzdžius, bet jų knygose aptinkame neabejotinų senosios rankraštinės raštijos elementų. Imkime baltų ilgumo žymėjimą. Lenkų kalboje nėra ilgųjų balsių, dėl to ir lietuviai, kada pradėjo leisti knygas, veikiami didelės lenkų įtakos, ilgųjų balsių nežymėjo. Ankstyvuosiuose įrašuose balsių ilgumas žymimas, ir labai savotiškai, kitaip negu tai darome dabar: pakartojama ta pati raidė (kaip dabar daro estai, suomiai). Nors pirmojoje spausdintoje lietuviškoje knygoje balsių ilgumas nežymimas, bet joje yra du pavyzdžiai, kur Mažvydas pažymi balsių ilgumą lygiai taip, kaip tuose įrašuose. Jis rašo *praschikiet „prašykite“* (11 psl., 18 eil.) su du sykius parašyta raide *i* ir *Suunaus „su-naus“* (24 psl. 11 eil.) su analogiškai pakartota raide *u*. Taigi Mažvydas su rankraštine raštija turėjo būti susipažinęs.

Kitas pavyzdys. Įrašuose vartojama specifinė raidė *placiam* balsiui *e* žymėti, su tam tikru diakritiku (kaip latvių lingvistinėje literatūroje). Mažvydas tokios raidės nevartojo ir negalėjo vartoti, nes spausdintuveje jos nebuvo (jokioje knygoje, anuomet išleistoje Karaliaučiuje, tokios raidės nepastebėta). Bet pirmųjų knygų Didžiojoje Lietuvoje Kunigaikštijoje parengėjas Mikalojus Daukša tokią raidę vartojo. Sunku būtų patikėti, kad jis pats ją „išrado“. Įrašuose dažnai kirtiuojama, pažymima kirtio vieta. Daukša ir kai kurie kiti ankstyvieji autoriai irgi sistemingai kirtavo. Visa tai rodo, kad rankraštine raštija veikė pirmuosius mūsų spausdintų knygų parengėjus ir, matyt, toji įtaka nebuvo maža.

Iš viso to, kas čia pasakyta, aiškėja, kad lietuvių rašomosios kalbos istoriją reikia pradėti ne nuo pirmosios lietuviškos knygos pasirodymo (1547 m.), bet gerokai anksčiau. Mūsų raštijos amžių reikia prateisti mažą mažiausiai pusšimčių metų, iš kurių turime įrašų lotyniškose knygose, o iš tikrųjų lietuviškai buvo rašoma dar daug anksčiau, galbūt net daugiau negu dviem šimtmečiais, nuo pat karaliaus Mindaugo laikų, kada buvo išversti lietuviški poteriai, tik to laikotarpio tekstų neišliko. Todėl stebina mūsų literatūros istorikų, rašančių apie lietuvių raštijos pradžią, viso to ignoravimas. Ir net su pirmosios lietuviškos knygos jubiliumu susijusiuose leidiniuose. Antai vienoje šiaip jau neprasidėjusios tematikos knygoje, skirtoje mokyklai, nė vienu sakiniu neužsimenama apie čia aptartą rankraštine raštiją (autorius Saulius Žukas). Atrodo lyg tos raštijos visai nebūtų buvę. Turtum Mažvydas mums būtų iš dangaus nukritęs!

Paskaita, skaityta į laisvę X studijų savaitėje Vilniuje 2001.09.01.

Akademikas Zigmas Zinkevičius (kairėje) ir dr. Petras Kisielius į laisvę fondo studijų savaitėje Vilniuje.

Algimanto Žižiūno nuotrauka.

VII tarptautinės muzikos kongreso, vykusio Imatroje (Suomijoje) 2001 m. birželio 7-10 d., dalyviai: Rimtautas Kašponis (iš kairės), Eero Tarasti (Helsinki universitetas), Darius Kučinskas.

A. J. Greimo idėjų šviesoje

VII tarptautinis muzikos prasmės kongresas Suomijoje

Karolis Rimtautas Kašponis

Vienas semiotikos kūrėjų, Prancūzijos lietuvis Algirdas Julius Greimas, Vilniaus universitete, jo rektorius Jono Kubiliaus didelių pastangų dėka, 1971 ir 1979 m. skaitė paskaitų ciklus. Vėliau, 1983-aisiais, besilankydamas Suomijos Jyväskylä universitete, savo kolegai muzikologui ir semiotikui Eero Tarasti iškėlė mintį sutelkti pasaulio mokslininkų jėgas plačiam muzikos prasmės (Musical Signification) tyrimui. E. Tarasti pastangomis, šis pasaulinis projektas, kuriame dalyvauja apie du šimtus mokslininkų, buvo pradėtas 1986 m. pirmuoju kongresu Suomijoje, Imatroje.

Maždaug kas dveji metai kongresai vyko žymiausiose Helsinkio, Edinburgo, Paryžiaus, Bolonijos, Aix-en-Provence (Prancūzija) universitetuose.

Ši VII muzikos prasmės kongresą (VI.7-10) tema „Muzika ir menai“ organizavo Helsinkio universitetas ir Tarptautinis semiotikos institutas Imatroje, dalyvavo Paryžiaus I universitetas — Sorbonos panteonas (paprastai vadinamas Sorbona) ir Prancūzijos mokslo ministerija. Vyko jis Suomijos mieste Imatroje, prie žymiojo Imatros krioklio pastatytoose išpuodinguose, atspindinčiuose Suomijos architektūrinį stilių, Kongresų rūmuose. Per 150 dalyvių iš daugelio Europos, Šiaurės ir Pietų Amerikos valstybių savo darbus skaitė keturiose sekcijose, gyvendami muzikos ir šokio, muzikos ir literatūros, muzikos ir dailės, muzikos istorijos, psichologijos, teorijos, estetikos, muzikos aiškinimo, interpretacijos, operos, muzikos kalbos semiotikos klausimus. Kongreso tema — tai M. K. Čiurlionio tema. Todėl nenuostabu, kad jam buvo skirti trys pranešimai — daugiau negu bet kurios kitos pasaulio meno žymybės kūrybos aptarimui.

Darius Kučinskas, daugelį metų dirbęs Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje Kaune, tvarkęs bei tyręs jo fondus, kongresui anglų kalba pateikė savo darbą „M. K. Čiurlionio kūrybos genėzė: garsas, spalva, žodis“. Mano supratimu, šis disertacinio darbo lygmens pranešimas išsiskyrė savo naujumu visame kongrese ir yra vertingas tolesniam M. K. Čiurlionio kūrybos ir gyvenimo pažinimui.

D. Kučinskas, skaitydamas pranešimą, puikiai panaudojo kompiuterinę techniką, tuo sustiprindamas vaizdinį tyrimo išpūdį. Manytina, kad, toliau plečiant šį darbą, perspektyvoje vis labiau išsils ženklių identifikacijos klausimai ir čia į pagalbą vertėtų pasitelkti kriminalistinės identifikacijos mokslą, galbūt matematinę logiką.

Daugelyje konferencijų pasaulyje dalyvaujančios su savo darbais Lenkijos mokslininkės Danutos Mirkos anglų kalba skaitytas pranešimas „Menų korespondencija M. K. Čiurlionio simfoninėje poemoje „Jūra“ yra analogiškas lietuviškai skelbtam straipsniui *Kultūros barose* (Vilnius, 1995 m. Nr. 8/9).

Šių eilutėlių autoriaus vokiečių kalba skaitytas pranešimas kongrese „M. K. Čiurlionio kūryba ir menų struktūriniai ryšiai“ iš esmės yra skelbtas *Drage* (2001.05.12). Reikėtų paminėti, kad kongreso rengėjai sudarė galimybę panaudoti galbūt sudėtingiausią kongrese vaizdingumo priemonę — vienu metu didžiuliam ekrane rodyti M. K. Čiurlionio paveikslą „Ramybė“ reprodukcija, Rimvydo Žigaičio ir Broniaus Mackevičiaus choro „Tyla“ partitūrą ir jos skambesį vaizduojančią pagalbą. Atliko Kauno valstybinis choras, diriguojant meno vadovui Petriui Bingeliui, o po to profesionalus Lietuvos aklių choras „Vilnius“, diriguojant meno vadovui Juriui Kalcui. Tuo būdu buvo sudaryta galimybė tiesiogiai stebėti bei girdėti galimas pademonstruoti šių kūrinių struktūrinės analogijos ir iškelti auditorijai klausimą: ar pajunta aklasis dainininkas, dainuodamas chorą „Tyla“, paveikslą „Ramybė“ struktūrinės analogijas?

Retesniu dalyku konferencijų praktikoje reikėtų laikyti tai, kad Kongresų rūmų vestibulyje buvo surengta dalyvių mokslo darbų ekspozicija, o vienas vakaras buvo skirtas pačių dalyvių koncertui, jau nekalbant apie kitus koncertus, priėmimus ir vaišes. Mūsų eksponuotus darbus padovanojome Tarptautinio semiotikos instituto Imatroje bibliotekai, o institutas Lietuvos muzikos akademijos bibliotekai padovanojo per 20 naujausių knygų. Tuo būdu kongresas buvo visapusiškai turtinantis, įvairus ir įdomus.

Apie mokslinių darbų turinį dabar sunku būtų kalbėti, nes vienu metu tegalima išsklausyti tik dalį pranešimų, todėl reikia laukti darbų paskelbimo knygoje *Acta Semiotica Fennica*, kuri bus išspausdinta JAV-se.

Negalima nepaminti Tarptautinio muzikos prasmės projekto koordinatoriaus, Lietuvos muzikos akademijos prorektoriaus Eugenijaus Ignatono, konstruktyvios pagalbos, Sauliaus Karoso labdaros ir paramos fondo, Čiurlionio draugijos Kauno skyriaus, Šiaurės Ministrų tarybos informacijos biuro Vilniuje, ypač pačių kongreso rengėjų paramos. Tačiau negalima nepaminti ir fakto, kad tiek remėjai, tiek ir mes susidūrėme su dideliais, reikalaujančiais daug laiko ir energijos, informavimo sunkumais bei painiava.

Norėtusi, kad į muzikos prasmės tarptautinį tyrimą plačiau įsijungtų mūsų muzikologai ir etnomuzikologai, atlikėjai, kuriems priimtini interpretavimo meno apibendrinimo klausimai. Tačiau mums nėra lengva aprepti tą didžiulį tarptautinį mokslo potencialą. Mūsų muzikologija jauna ir trapi. Projekte gi aktyviai dalyvauja didžiųjų pasaulio universitetų, su beveik tūkstantmete veiklos istorija, mokslininkų grupės su savo auklėtiniais, pavyzdžiui, iš Sorbonos, Bolonijos universiteto, turinčių muzikologijos padalinius. Todėl mums derėtų laikytis apdairiai.

Reikėtų dar kartą priminti, kad, dėl istoriškai susiklosčiusių aplinkybių, muzikos teorijos, istorijos katedros Lietuvos aukštosiose mokyklose buvo, manyčiau, ir dabar yra savo mokyklų poreikių sferos ribose. Šias katedras sąlyginai galima būtų pavadinti taikosmosios muzikos teorijos, istorijos katedromis, be kurių, žinoma, negalima apsieiti. Naujai įsikūrusi muzikologijos institutai tik pradeda savo veiklą, turi aiškesnį už seniau užsikūrusių problemų ir iš esmės nesiskiria savo mokslininkais nuo taikomųjų muzikos teorijos bei istorijos katedrų. Bibliotekos, kuriomis naudojasi institutai, yra nepritaikytos mokslo darbams.

Tuo būdu muzikos teorijos, istorijos katedros bei institutai, analogiškai dailės teorijos padaliniai kitose aukštosiose mokyklose, atsidūrė meno pe-

dagogikos institucijų vaidmenyje. Muzikologų, dailėtyrininkų sambūriai kūrybinėse sąjungose atlieka meno skleidėjų vaidmenį. Jie visi yra nepakeičiami, tačiau jie nepajėgūs fundamentiniams tyrimams dėl savo darbo specifikos, dėl savo pareigų sąžiningo atlikimo. Lieka daug muzikos, dailės klausimų, neatsakytų teoriniame lygmenyje.

Todėl dabar, kai ryškiai juntame ateinančią tarptautinių, tarpmeninių pažinimo darbų erą, reikėtų rimtai pagalvoti dėl nedidelės, bet pajėgios fundamentiniams tyrimams muzikologijos institucijos įsteigimo Vilniaus universitete, kur mokslininkai, geriau negu kitur, pajustų kitų mokslų potencialą. Tai reikėtų teisingai suprasti — čia kalbama ne apie paralelizmą kitų muzikologijos institucijų atžvilgiu, o apie naujo kokybinio darinio — fundamentinių tyrimų, žinoma, drauge ir studijų, institucijos su milijonine biblioteka ir fundamentinių mokslų didesnio poveikio galimybe, organizavimą. Aišku, kad iškils lėšų problema. Tačiau, perkėlus į universitetą vienos kitos etatinės vietos lėšas iš kitų muzikos teorijos, istorijos katedrų respublikoje, kurios net nepajustų tokios operacijos, problema išsprendžiamų be skausmo.

Tikrai reikia džiaugtis, kad literatūros, dailės, filosofijos arealas yra A. J. Greimo semiotikos studijų ir tyrimo centro Vilniaus universitete dėmesio akiratyje, su savo placia ir gilia veikla, tačiau, pridėjus muziką, sunku būtų viską jam aprepti. Be to, kongresuose, pasikalbėjus su kitų šalių mokslininkais, sužinome, kad didžiausiose universitetuose, kaip jau minėjome, yra muzikologijos departamentai, o muzikos teorijos ir istorijos katedros — kitose aukštosiose mokyklose.

Darbo pasidalijimo variantų kitų valstybių aukštosiose mokyklose būna įvairių, bet jie egzistuoja. Pavyzdžiui, Krokuvoje universitete yra padalinys, kuris aprėpia muzikos istoriją ir senąją muziką, o visa kita — kitose aukštosiose mokyklose. Mano supratimu, Lietuvos muzikos akademijos Muzikologijos institutas arba bent kai kurie jo padaliniai turėtų būti įkurti Vilniaus universitete. Čia iškūrejai tiesiog neatsižvelgė ar nesuprato Muzikos akademijos ir universiteto galimybių, jų veiklos sferos.

Pagalvojus apie muzikos prasmės kongresų mokslinį turinį, tikrai pradėti suprasti, kiek daug dar nežinomų dalykų, paslapčių. Tačiau lietuvių patarlė sako: bijai vilko —

neik į mišką. Ir tai truputį patraškina. Man atrodo, kad šiame projekte, iš viso semiotikoje, vertėtų daugiau ieškoti tyrimų krypties kompasu. A. J. Greimas sako: „...mums rūpi viskas, mūsų tyrimo objektas iš principo yra bet kas...“ (A. J. Greimas. *Iš arti ir iš toli*. Vilnius: Vaga, 1991, p. 94). Taigi ir kompasas yra svarbus dalykas, nes jis daugiau nukreiptų tyrimus į nujaučiamą nežinomų dalykų, paslapties atskleidimą. Bent man šiuo metu kompasu vaidmenį atlieka skaitmeninė muzikos reiškinio išraiška ir bendrybių atskiribių visapaimantumas. Visuomet prisimenu A. J. Greimo teiginį, kad „...apie tiesą šiandien galima kalbėti tik dviem hermetiškomis kalbomis — poetine ir matematine“ (ten pat, p. 80). Tačiau svarbiausia čia būtų popiežiaus Jono Pauliaus II išsakyta mintis, kad mąstymas tada rezultatyviausias, kai proto veikla mes sukuriame „...dvasinį klimatą, pasižymintį nuolankumu, nuširdumu, drąsa, garbingumu, pasitikėjimu, atidumu kitiems, atvirumu Paslapčiai“ (*Europos lietuvis*. Vilnius, 1993.09.23, p. 4). Tokia mąstymo etika labiausiai būdinga, mano supratimu, išskirtinėms kongreso asmenybėms, iš kurių vertėtų keletą paminėti.

VII muzikos prasmės bei reikšmės kongreso vadovas — suomių muzikologas ir semiotikas E. Tarasti — mūsų tėvynainio A. J. Greimo mokinys ir bendramintis. Jo semiotikos darbų aruode ne viena knyga, plati studija apie svarbią M. K. Čiurlionio kūrybos savybę — muzikos ir dailės sąveiką, mokiniai iš įvairių pasaulio kraštų, tarp jų ir iš Lietuvos. Mums jis skiria ypatingą dėmesį, visokeriopą pagalbą, o A. J. Greimą vadina „didžiuoju lietuvių filosofu“. Be E. Tarasti neapsiejo nė vienas muzikos prasmės kongresas. Pavyzdžiui, jis buvo kongresų Sorbonoje (tema „Universalumai muzikoje“, 1994 m.), Bolonijos universitete (tema „Muzikos prasmė, tarp pragmatikos ir retorikos“, 1996 m.) — viceprezidentas. Jo planuose — būsimų kongresų projektai su aktualiausiomis mokslo temomis, kadangi semiotikos objektu šiandien tampa žmogus ir jį supanti aplinka.

Costin Miereanu — rumunų kilmės Prancūzijos kompozitorius, muzikologas bei semiotikas, kurio disertacijos vadovu buvo A. J. Greimas. Jis yra Prancūzijos Nacionalinio mokslinių tyrimų centro padalinio — Šiuolaikinio meno estetika — vadovas, Estetikos ir meno mokslo instituto Sor-

bonoje vadovas, buvo IV muzikos prasmės kongreso „Universalumai muzikoje“ (1994) vadovas. VII kongresui jis vi-dejojuostas pagalba pateikė savo baletą „Orison“ (1998-2000), užsakytą Paryžiaus Nacionalinio operos teatro, skaitė pranešimą, kuriame išdėstė savo kūrybinius principus.

Didžiosios Britanijos, Škotijos sostinės Edinburgo, užimančio II vietą po Londono knygų leidybos apimtimi, universiteto, įkurto tik 4 metais vėliau už Vilniaus universitetą, muzikologijos departamentą profesorius Raymond Monelle — irgi vienas kongreso įžymybių. Jo darbai, parašyti knygų turinys yra šio tarptautinio tyrimo teorinių pagrindų sudėtinė dalimi, taigi ir A. J. Greimo darbų tęsinys jo idėjų šviesoje. Iš šio kongreso parsižėmė R. Monelle naujausia knyga *Muzikos prasmė* (*The Sense of Music*), kuri yra beveik analogišku pavadinimu, kaip ir A. J. Greimo knyga prancūzų kalba *Apie prasmę* (1970). Jis domėjosi faktais, susijusiais su A. J. Greimo ir jo tėvų gyvenimu bei darbais Pirmojo pasaulinio karo ir pokario laikotarpiu Kupiškyje ir kai ką galėjau paaiškinti, remiantis knyga *Ir mes kupiškenai* (Vilnius, 1997), kurią dėl visa ko buvau įsidėjęs.

Viena didžiausių delegacijų su žinomais pasaulyje semiotikais Leo Treitler (New York) ir David Lidov (Toronto) buvo iš Šiaurės Amerikos. Iš darytų pranešimų man puikų išpūdį paliko semiotiko Ross Feller (Milledgeville) darbas (*Iconic Resemblance* ir Brian Ferneyhough's *Trittico per Gertrude Sten*) savo išpuodingais muzikos pavyzdžiais. Gausi delegacija su žinomais muzikologais bei semiotikais Judith Cohen (Tel-Aviv), Marina Ritzev (Ramat-Gan), Gershon Stern (Jerusalem) buvo iš Izraelio.

Naujus muzikos ekologijos ir biosemiotikos dalykus gyveno Mark Reybrouck (Katalikų skolas Leuven universitetas, Belgija). Palyginti artimus mano tyrimams klausimus intonaciniam muzikos alfabetui aptarė muzikologė ir semiotikė Julia Kursell (Muenchen). Italijos ir Prancūzijos, Lenkijos ir Ispanijos, Meksikos, Rumunijos, Ukrainos ir daugelio kitų šalių mokslininkai įvairiausiais požiūriais aptarė muzikos reikšmę.

Kongresas baigėsi, prasidėjo darbas: ruošiami pranešimus spaudai, siunčiamame užrašytus savo darbus kolegoms iš kitų valstybių, kai ką ir savo spaudoje perpasakojame, ke-liame problemas ir jų sprendimo kelius. Žinoma, tai daryti tenka atsakingai, nes tarp

kongreso įvairiautės publikos vis tik aptikime, kad ir nedaug, nežinančių nei Lietuvos, nei M. K. Čiurlionio. Tad kitą kartą išgirsti tokius žodžius tikimybė yra tikrai mažesnė.

Muzikos prasmės didžiulio masto tyrimas vienaip ar kitaip atspindi viso pasaulio muzikos turinį ir tuo patiu žmogų. Lietuvos muzikologai ir semiotikai ateityje apie tai nuomomame kongrese Paryžiuje arba Krokuvoje tikrai turės ką pasakyti. Reikėtų projektui skirti nuolatinę dėmesį, galbūt net valstybiniu mastu. Jeigu šiame projekte dalyvauja Prancūzijos mokslo ministerija, remia ji Suomijos švietimo ministerija, nemažai žinomo fondų, tai ir mūsų ministerijoms tikėtų bent jau simboliškai dalyvauti šiame darbe. Būtų įdomu ir sveikintina pamatyti projekto kongresuose muzikologų bei semiotikų ir iš užsienio lietuvių gretų, jau vien dėl to, kad muzikinė lietuvių veikla, pavyzdžiui, JAV-se, tikrai turtinga, o vieno iš retų pasaulyje J. Zileviciaus-J. Kreiveno muzikologijos archyvo Čikagoje fondai atveria galimybę pateikti įdomių dalykų ir pagarsinti patią muzikologijos saugyklą.

Muzikologams ir semiotikams vertėtų nuodugniau žinoti apie atliktus tarptautinio tyrimo darbus ir jų perspektyvą, susitikus tiesiog pasitar-ti su šio užmojo vyriausiuoju dirigentu — Eero Tarasti.

VII muzikos prasmės bei reikšmės kongresas lyg ir simbolizuoja mūsų įžymiųjų lietuvių susitikimą: M. K. Čiurlionio, kurio kūryba, labiau negu kurio nors kito pasaulio menininko, atitiko kongreso temą „Muzika ir menai“. A. J. Greimo, kuris iškėlė idėją per muzikos prizmę pažvelgti į kitus menus, tuo pačiu ir į patį žmogų. Tačiau reikėtų priminti, kad muzikos struktūrinių reiškinų skaitmeninė išraiška bei tikimybinis įvertinimas analogijų pagalba įmanomas išplėsti dailei ir poezijai tirti. Tai mums rodo tikimybinės skaitės teorijos pagrindėjas Jono Kubiliaus tiksliojo mokslo dideles ateities galimybes menų pažinime. „Visas tikslusis mokslas ir yra būtent natūraliai struktūralistinis, nes kitokio jo ir negali būti“, — sako A. J. Greimas (*Iš arti ir iš toli*, Vilnius: Vaga, 1991, p. 40).

Tuo būdu tarptautinių, tarpmeninių reiškinų gilus suvokimas, minties polėkio galia simboliškai lyg ir sujungė šiuos mūsų žymius žmones po Imatros Kongresų rūmų skliautais Suomijoje.

Karolis Rimtautas Kašponis

Septintojo tarptautinės muzikos prasmės kongreso Suomijoje — dalyviai (iš kairės) Raymond Monelle (Edinburgh universitetas) ir Darius Kučinskas.

VII tarptautinis muzikos prasmės kongresas Suomijoje 2001 m. birželio 7-10 d. Kongreso dalyviai (iš kairės): Rimtautas Kašponis, Costin Miereanu (Sorbona), Darius Kučinskas Kongresų rūmuose Imatroje.

Aleksandras Radžius

ERDVĖ IR TU

Naktis yra visatos palytėjimas,
žemės epiderminis kontaktas su erdve.
Girdėti elektronų kosminis kalbėjimas,
matyti tolstančių galaktikų minia.

Užmerk akis, toli nuo žemės atitrūkęs,
esi dalelė laiko ir erdvės,
esi jau debesėlis, toks švelnus ir švelnus,
kurio stiklai ir bangos niekad neregės.

Ir niekad negrąžins atgal į žalią žemę,
gilumon vilioja kosminė daina.
Ten žuvisoj ir greity, ir tamsoj gyvena
tolstanti galaktikų minia.

AMŽINYBĖS DVARAS

Ugninės bitės per mėlynę skrenda,
Aukštin medų neša į erdves.
Kažkur toli jos avilį suranda
Ir laukia ten ateinančio mačės.

Kažkur ten dunkso amžinybės dvaras,
Nematomi jo bokštai, nei langai,
Tik spindi bitių nekamas nektaras,
Tik dūgia jų neregimi sparnai.

ŽALIOJI PLANETA

Gyvena slėny žiedas, žiogas ir žmogus.
Žali. Visi žali ir gražūs.
Tarytum Alpių šviesūs ešerai,
tarytum akvarelinis peizažas
patįjio erdvės gelmį.

Keliauja žiedas, žiogas ir žmogus
per savo žalią slėnį.
Griežtiklis glaudžias prie žirdies,
skambus smuikėlis po ranka,
aplankui plazdanti žolė,
linų dar mėlyna banga
patįjio erdvės gelmį.

Ach, nežūrėk, netyrinėk stiklais žviesiais
ir neskaituok jų žingsnių, jų takų.
Klausyk: dainuoja slėnyje žmogus,
dainuoja žiogo smuikas,
o žiedas klausosi ramus
patįjio erdvės gelmį.

Klausyk. Tikslai klausyk.
Ir bus ilga pavasario diena.
Parduok pasaulį ir namus,
kad tik aidėtų ši daina
patįjio erdvės gelmį.

SUGRĮŽIMAS Į MĖNULĮ

Manęs sugrįžusio
nebeapimtų
žemaitiškas mėnulis,
kuris kadaise
ritosi bangom,
hai Masčio ežero pakrantę
ieškojom vėjo ašeruos.

Manęs nebeapimtų
koplytstulpio mėnulis,
tarp samanių paslėpęs
savo pilką veidą.

Bet aš pažintiau jį,
įkalusį į Masčio tylių veidrodį,
pažintiau iš mirties prikelto
koplytstulpio viršūnę.

GALAKTIKOS LITANIJA

Paukščių Taku
šviesos žalia sruvena,
Paukščių Taku
planetos baltos rieda.
Paukščių Take
seni dievai gyvena,
Paukščių Take
žvaigždžių chorai gieda.

Paukščių Taku
aš vienišas heliauju,
šviesos lietuvių jūmirus
manosios žemės sauju.
Sodybos seną pirkį
širdy dar vis nešuosi,
langai kas naktį spindi
Paukščių Take.

KELIONĖS GIESMĖ

Jau kyla kyla auksinės burės,
ir jau plaukiu iš uosto
pro Žemės tydintį Mėnulį
į Paukščių Tako juostą.

Taip sugrįžti aš vėl į naktį —
visatos platų langą,
kur mano sielą — baltą jachtą —
linguoja tylios bangos.

Šviesom apsuksios girliandos
į toli nubanguoja,
ir šleikidžiai kita padangė
sodyboj tolimojai.

DULKĖ VISATOS

Aš, pasigavęs
galaktikų šaltą,
vėl pantrėjau
būti ugnis.
Į mano plaukus,
į mano veidą
krinto visatos
šalia kibirkštis.

Noriu sudėti
be dūmų, ugnies,
žybtelti noriu,
kaip elektronas,
ir suvirpėti
dulkės visatoj,
glautis prie saulės
ir prie žvaigždės.

Į tėvynę — kūrybos sparnais

Šįmet kovo 23 d. buvo paminėtos poeto Aleksandro Radžiaus penktosios mirties metinės. Žurnalistas, mokytojas, poetas, visuomenės ir kultūros veikėjas buvo žinomas išveijos pasaulyje, o Lietuvos literatūriname poeziniame dan-guje jo kukli žvaigždėlė užsi-ziebė tik 1999 m. Leidykla „Naujas lankas“ išleido poe-zijos knygą pavadinimą *Paukš-čių taku*. Į šią knygą sudėti A. Radžiaus šešių poezijos kny-gų, išleistų Amerikoje, tekstai. Knygos mecenatai — poeto žmona Genovaitė Radžiuvienė, sūnūs — Aleksandras, Ei-mutis, Nerimantas; Regina Radžiūtė-Sirutienė; Marija Noreikienė. Skoningas ir įdo-mias iliustracijas knygai pa-teikė poeto dukraitė Austė Radžiūtė.

Žvaigždžių poeto Aleksandro Radžiaus knyga giminių ir ar-timųjų dėka suspindėjo Lietu-voje. Buvo įvykdytas jo pomir-tinis noras — pasiekti nepa-siekiamą tėvynę, nors kūrybos sparnais atplaukti į ją. Noras tapo realybe, išleisdamas beveik jo visos poezijos knygą *Paukščių taku*.

Knyga pristatyta plačiai visuomenei, surengti vakarai — Lietuvos Etnokosmologijos muziejuje Molėtuose; Mairo-nio lietuvių literatūros muzie-juje Kaune; „Carito“ patalpose Jonavoje. Į renginius iš JAV buvo atvykę Marija Noreikienė. Šio straipsnio autorė supažindino su poeto gyvenimo ir kūrybos keliais. Aktori-us Petras Venslovas skaitė poeziją.

Šįmet, minint tarptautinę kosmonautikos dieną, apie poetą ir jo knygą buvo kalba-ma Rysių ir Telekomunikaci-jos muziejuje Kaune. Dalyva-vusieji susidomėję klausėsi pranešimo apie kūrėją — žvaigždžių poetą.

Aleksandras Radžius pri-klausė Rašytojų draugijai, sa-vo poeziją spausdino įvairiuose laikraščiuose, žurnaluose, almanachuose, antologijose Vokietijoje, Amerikoje. Išleido šešias poezijos knygas. Lite-ratūrinis bagažas nemenkas, tačiau niekada nelaukė savęs poeto. Sakydavo, kad tai jam yra mielas ir artimas širdžiai užsiėmimas, o pagrindinė jo poezijos tema — kosmoso pla-tybės, kurios jį pakėrė jau nystėje, užburė ir paviliojo vi-siems laikams. Poezijos knygų pavadinimai nusako mums jo pagrindinę kūrybos temą: *Paukščių takas* (1961), *Baltas Menulio miestas* (1975), *Priimk mane, Menuli* (1980), *Keliaujame abu, Menuli* (1991), *Ruduo Mėnulyje* (1994), ir tik paskutinė knyga išsiskiria savo tematika ir turi pavadinimą *Kryžių kalnas* (1995).

Aleksandras Radžius liko ištikimas savo pasirinkimui kū-rybos temai iki gyvenimo pa-baigos. Jo gyvenimas buvo neatsiejamas nuo žvaigždžių ir planetų. Teleskopo pagalba nuolat stebėdavo dangaus erd-ve, vedė užrašus. Bendradar-biavo spaudoje, rašydamas mokslinėmis-astronominėmis temomis. Planetos, galaktikos, žvaigždės jam buvo brangios ir artimi, neatskiriama jo gy-venimo dalis. Todėl jo poezi-joje žvaigždės ir galaktikos užima pirmą vietą, tampa pa-grindine tema.

Aleksandras Radžius gimė 1915 m. lapkričio 10 d. Smo-lenake, Rusijoje. Čia tuomet gyveno jo tėvai, pasitraukę nuo Pirmojo pasaulinio karo baisumų. Vėliau visa šeima grįžo į tėviškę — Telšius.

Aleksandras mokėsi Alsė-dziuose, Telšių gimnazijoje. Čia užsiėmė jo kūrybinė žvaigždėlė — kartu su kitais draugais (vienas jų Paulius Jurkus, su juo artima drau-gystė tęsėsi iki poeto mirties), turinčiais polinkį į literatūrą, įkūrė ir redagavo žurnalą *Šėšios žaros*. Vėliau savo auto-biografijoje jis parašys — „Prisipažįstu, kad gimnazijoje mėgau literatūros pamokas. Sekėsi. Bet mėgau ir matema-tiką, ir fiziką, ir astronomiją, kuri, kaip mokomas dalykas, vadinama kosmografija (...) Stebėdamas padangę, pradėjau susigaudyti žvaigždynuose ir vaikščiodavau tarp jų, tary-tum fantastiško padangių miesto gatvėmis. Žvaigždės tapo artimos, savos, lyg mielos bičiulės. Vadinau jas vardais, ir jos kalbino mane savo gilia erdvine tyla. Ilgainiui susi-pynė poezija su astronomija. Ėmiau rašyti astronominės tematikos eilėraščius“.

Baigęs Telšių gimnaziją, persikėlė į Kauną, įstojo į Vy-tauto Didžiojo universiteto Teisės fakultetą, dirbo. Sukūrė šeimą. Artinantis antrajai rusų okupacijai, buvo priverstas su šeima pasitraukti į Vakarų. Įsikūrė Vokietijoje, Kempteno stovykloje. Gyveni-mas nebuvo lengvas — kama-vo pilka stovyklinė buitis, šal-tis, rytdienos netikrumas. Išveivai manė, kad pasitrauki-mas tik laikinas, gyveno viltimi, kad tuojau sugrįš į gim-tuosius namus. Tas laikinumas tęsėsi penktą metų Vokietijoje. Aleksandras Radžius mokytojav stovyklos gimnazi-joje — dėstė anglų kalbą, ben-dradarbiavo spaudoje, dalyva-vo ateitininkų organizacijoje. Jis atgaivino stovykloje skau-tų draugijos veiklą, įkūrė „Tė-viškę tuntą“. Gyvendamas sunkiomis stovyklinėmis sąly-gomis, jis neatsisakė savo po-mėgio — aistros, pasigaminio teleskopėlių ir jo pagalba ste-bėjo, grožėjosi dangaus kū-nais, tarėsi su astronomijos srities specialistu R. Zaluba.

1950 metais Radžius šeima, gavusi iškvičimo dokumen-tus, išvyko į JAV ir apsigyve-no Baltimorėje. Daugeliui lie-tuvių naujoje žemėje teko dirbti sunkius juodus darbus. Radžių šeimai pradžia taip pat nebuvo lengva. Kiek vė-liau Radžius gavo braižytojo darbą, mokytojo lituanisti-nėje šeštadieninėje mokykloje, dalyvavo visuomeninėje veik-loje. Čia jis vėl pasineria į dangaus studijas — skaito astronominę mokslinę lite-ratūrą. Savo namuose, virš darbo stalo pasidaro stoglangį, kad žvaigždės ir planetos būtų artiau jo visą laiką. Nusiperka tikrą teleskopą ir kas vakarą skuba su juo į parką stebėti žvaigždės ir planetas. Jis tvar-kingai rašo stebėjimus į sąsiu-vinius, o patirtas ir išgyventas emocijas išlieja eilėraščiuose.

Pirmas kūrybinis debiutas — 16 eilėraščių, išspausdintų poezijos almanache *Verpetai*, Vokietijoje. Ten pat parašė ir išleido dvi poezijos knygeles vaikams. Amerikoje 1956 m. mašinėle išspausdino ir savo draugams padalijo 47 pusla-pių knygėlę, pavadinimą *Atsi-skyrtis*. Joje buvo išspaus-dintas „Zodiako ženklų cik-las“. Eilėraščius spausdino pe-riodikoje ir, tik draugų para-gintais, 1961 m. išleido savo pirmą knygėlę *Paukščių ta-kas*. Su savo kūryba išėjęs į Paukščių Taką, liko jame iki gyvenimo pabaigos. Ypatingą vietą savo kūryboje jis skiria Mėnuliui. Gyvena Baltame

Menulio mieste, keliauja, draugauja, kartu liūdi ir džiaugiasi su juo. Jis mus kviečia klausytis kosminės dainos. Jo herojai žvaigždynai — Grigo Ratai, Sietynas, Orionas, Septyni Šienpjoviai, o taip pat planetos Marsas, Saulė, Jupiteris, Saturnas, Neptūnas, Venera, Uranas, Plutonas.

Didelio dėmesio literatūri-niam išveivijos gyvenime susi-laukė jo poezijos knyga *Ruduo mėnulyje*, išleista 1994 m. Či-kagoje. Ši knyga viena stam-biausių, lyg dviguba. Gal poe-tas manė, kad tai jau pasku-tinė jo knyga. Jis jautė, kad atėjo gyvenimo ruduo. Laiške savo draugui ir beveik visų knygų dailininkui P. Jurkui rašė: „Nemanau, kad reikėtų keisti viršelį. Jame daug ru-denėjantios nuotaikos, kuri derinasi su mano dabartine būseną. Esu jau senstelėjęs, širdies ligos užgultas, bet opti-mistas ir džiaugiuos kiekviena diena, kiekviena spalva, kiekvieni graži žodžiu, kiekvienu skambiu garsu...“ (1994 m. spalio 25 d.)

Knygoje trys eilėraščių cik-lai ir atskiras haiku skyrius. Tai buvo didelė staigmena. Haiku jis susižavė 1980 m. Prisimena, kad „buvo beveik susirgęs haiku liga“. Laiške Bernardui Brazdžioniui rašė: „Haiku išreiškia momento įspūdį, atskirą kūrybinį im-pulsą. Greitai pradėjau pasi-gesti daugiau erdvės idėjų išplėtoti, vaizdai išvystyti. Pradėjau rašyti eilėraščius, kurių posmai buvo grynai hai-ku. Tokius eilėraščius pavadi-nau haiku vėriniais...“ (iš laiško, rašyto 1995 m. sausio 27 d.)

Literatūros klasikui Bern. Brazdžioniui šie eilėraščiai pa-darė įspūdį ir jis besidžiaug-damas rašė: „Malonus Kole-ga, ačiū už netikėtą, nelauktą poezijos rinkinį *Ruduo mėn-ulyje*. Pasirodo ir gyvenimo ru-deny geras poetas gali pajau-siti, surasti, išreikšti labai daug gyvenimo prasmų paprastu, neįmantriu, poetiškai jautriu žodžiu. Nuo klasikinės pėdų ir strofų formos pasukus į laisvą eilėlavimą, autoriui nepakenkė,

Poetas Aleksandras Radžius (sėdi) ir rašyt. Paulius Jurkus ne-rūpestingais gimnazistų laikais, kai abu dar tik mėgino savo kū-rybinius sparnus.

atvirkščiai, padėjo, atjaunino. Vieną kitą paskaitęs, tuojau sustojau ilgiau prie viso haiku skyriaus. Jie mane tiesiog užburė (...) Kolega impresio-nistiškom spalvomis tapai... Aleksandrai Radžiau, poezijos Galilėjai, tu nugalėjai“ (1995 m. sausio 19 d.)

Knygoje *Paukščių taku* skai-tytojas gali susipažinti su vi-somis autoriaus knygomis ir paklajoti po jo kosmines poe-tines erdves. Savo poetiniame pasaulyje jis jungia mūsų tra-pią Žemę su žvaigždėmis, ga-laktikomis. Jis teigia, kad mes tik maziųjų Žemės piligrimai, mažosios šios Žemės dulkės ir tik Aukščiausioje galioje tvarkyti visa, kas yra erdvėje. Poetas pats pasineria ir mus panardina į erdvių okeaną. Jo

eilėraščiai parašyti klasikine forma, skamba lengvai, lyg šaltas galaktikų vėjas ir mė-nulio šviesa mus supų. Kla-jodamas kosminiam pasaui-lyje, jis ieško atsakymų į bū-ties ir nebūties klausimus. Prisipažįsta, jog kosminis pa-saulis jam artimas dar ir dėl to, kad per jį jis sugrįžta į sa-vo gimtuosius namus, kurių pasiekti negalima.

Autobiografijoje rašė: „Daž-nai grįžtu tėvynės mintimis, svajonėmis ir eilėrašciais, tė-vynės gražina Šiaurės žvaigž-dė ir Grįžulo ratai, kurie taip pat spindi ir čia, ir ten...“

Aleksandro Radžiaus poezija pagaliau pasiekė gimtosios tė-vynės krantus.

Virginija Paplauskienė

Laiškai iš Australijos

Leidykla Tyto Alba Vilniuje išleido Australijos lietuviu Jurgio Janavičiaus knygą *Tada ir mes*. Dalyvaujant Lietu-voje viešėjusiam autoriui ir jo žmonai Jolantai, Aktorių na-muose buvo surengtos šios knygos sutiktuves.

— Šios knygelės ištakomis būtų galima vadinti tuos toli-mus metus, kai Kanados lietu-vių laikraštįje perskaičiau Balio Rukšos eilėraščių „Ir mes pavasarį“. Tąsyk man pir-mą kartą krito į akis juodu ant balto išspausdinti žodžiai iš to eilėraščio „tada ir mes“.

Nuo to laiko daug vandens nu-tekėjo, kol Lietuvos kultūrinio savitautiško *Šiaurės Atėnai* bendradarbio Prano Morkaus paskatintas, pradėjau rašyti ir spausdinti „Laiškus iš Aust-ralijos“. Tie laiškai ir sudaro knygos pagrindą, — maždaug tokiais žodžiais savo knygą pas skaitytojus palydėjo J. Janavičius.

Jis dar paaiškino, kodėl knygą pavadino poeto, rinki-nio *Ugnies pardavėjas*, kitų poezijos knygų autoriaus, buvusio Kanados miškų kirtėjo, o dabar į Lietuvą pas savo šei-mą grįžusio, B. Rukšos eilė-

spausdinamo knygos rašinio „Tada ir mes“, kur cituojamas ir B. Rukšos eilėraščių.

— Nuo antrosios Sovietinės okupacijos traukdamasis į Va-karus ir apsigyvenęs Australi-joje, daug metų dirbau hid-rografijos žinybose, todėl teko daug važinėti, keliauti ne tik

Nukelta į 4 pl.

Knygos *Tada ir mes* sutiktuvesė — J. Janavičius ir jo žmona Jo-lanta. Algimanto Žiziūno nuotrauka.

Laiškai iš Australijos

Atkelta iš 3 psl.

po šį žemyną, bet į po kitus kraštus, stebėti gyvenimą, patirti daug nuotykių. Kiekvienas knygoje įdėtas rašinys atspindi kokį nors mažą nuotykių, kuris, įsigilinus, mano rašiniuose virsta metafora, — kalbėjo J. Janavičius.

Tiesa, sutiktuose kalbėjęs, menotyrininkas ir poetas A. Andriuskevičius pastebėjo, kad nelengva „įkasti“, suvokti J. Janavičiaus rašinius, vaizduojančius pasaulį kaip mislą. Bet, pasak prelegento, jei nesupranti kūrinio, tai dar nereikia, kad jis skaitytojo nepaveikia. O iš New York atvykęs režisierius J. Jurašas sakė, kad tas J. Janavičiaus rašinių sudėtingumas mus moko įdėmiau stebėti ir suprasti gyvenimą.

Poetas Sigitas Geda kalbėjo, kad J. Janavičiaus rašiniai liudija Australijos lietuvių aukštą savimone. Pasak S. Gedos, pats didžiausias šios knygos veikėjas yra laikas ir autorius. Tačiau tie J. Janavičiaus rašiniai gal ir netelpa į tikrosios literatūros rėmus, o yra tik tai, kas nuo jos atlieka. Tai lyg prie trobos (suprask — literatūros) suręstas priestatas arba maža trobelė.

Ta proga S. Geda paminėjo autorius brolį — iškilią mūsų literatūros asmenybę rašytoją-prozininką, Lietuvoje ir išeivijoje, ypač žurnalo *Metmenų*

aplinkoje, pagarsėjusios poetės Aldonos Veščionaitės vyrą Vytautą Janavičių, išeivijoje parašiusį žymius kūrinius — romaną *Nevyklio užrašai*, apysaką *Pakeliui į Atėnus*. S. Geda pridūrė, kad savaitraštis *Šiaurės Atėnai* rengiasi perspausdinti V. Janavičiaus romaną *Nevyklio užrašai*. Pasak egzodo literatūros tyrinėtojo R. Karmalavičiaus, šiame romane autentiškas tikrovės išgyvenimas, kiek kitaip negu brolio Jurgio knygoje, perteikiamas priestaringu (ambivalentišku) prasmės ir raiškos santykiu.

Knygos *Tada ir mes* pristatyme kalbėjęs tapytojas A. Šaltenis pripažino, kad vertos dėmesio paties autoriaus knygos iliustracijos. Jis pats taip pat apipavidalino ir savo knygos viršelį, ne kompiuteriu, o jo paties ranka užrašyti ir rašinių pavadinimai. Beje, ne tik Vilniuje, bet ir Šiauliuose, Kaune anksčiau buvo surengtos J. Janavičiaus piešinių — grafikos parodos. Pasirodo, autorius ne šiaip piešimo mėgėjas, bet — studijavęs Dailių menų fakultete Sidney.

Kad *Draugo* skaitytojai susidarytų tikslesnį vaizdą apie J. Janavičiaus knygą, autoriui sutikus, pateikiame porą jo rašinių su autoriaus iliustracijomis.

Algimantas Antanas
Naujokaitis

Tada ir mes

Penktojo dešimtmečio pradžioje išsikirpau iš lietuviško laikraščio Balio Rukšos eilėraštį

IR MES PAVASARIOM:

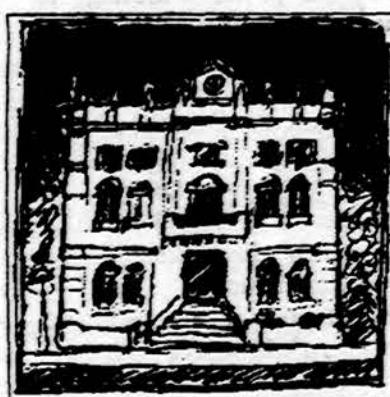
Klausyk, ir mes pavasariom,
kai vėjas
Padoelks pernykštiais
lapais ir žole,
Ir iš miškų sugrįžtantis
kirtėjas
Šauks apie pinigus visa
gerkle, —

Tada ir mes, kurių kišenės
tuščios,
O žirdys pilnos jausmo ir
kalbos, —
Tada ir mes suriksim, kad
muštis
Pavasariom į laimę nepabos.

Dabar va laikau tą pageltusį
popierėlį rankoje, o mintys
skrieja...

Matdaug tuo pat metu, kai
Kanadoje spausdinosi Rukša,
lietuvių dailininkų draugija
„Aitvaras“ vienoje iš Sidnėjaus
rotušių surengė šokių vakarą
su meno programa, loterija ir
muzika — grojo Vytauto Sparnelio kapela.

Vakaras prasidėjo valsu „Ar

J. Janavičius. Iš knygos *Tada ir mes*.

laimė ta sugrįš“. Bet, jau pasigirdus pirmiems valsų takams, rotušės laiptinėje įvyko susistumdymas su atvykusiais iš šiaurės kiek įkaušusiais kirtėjais. Kirtėjai reikalavo įėjimo bilietų, o rengėjai nerodė jokio entuziazmo bilietus jiems parduoti.

Vėliau, kai atsidarė bufetas, kirtėjai garsiai reiškė savo nepasitenkinimą. Mes, šaukė jie, nenorime jokių lietuviškų dešrų, kopūstų ir juodos duonos, duokite mums baltų sendvičių su australiška arbatine ir nekaišiotkite mums tų savo ramunių — mums burtų nereikia.

Šokių salėje šalia rojalio rengejai pastatė gal metro aukštumo vază su auksiniais mimozų žiedais. Žiedai atrodė stulbinamai, bet, kai Vytautas Sparnelis, vilkintis puikiu judu kostiumu, priimdamas plovimus už kapelos repertuarą, atsirėmė į tą aukštą vază, jis neteko pusiausvyros ir griuvo, nes vaza, pasirodo, buvo dar visai minkšto molio, tik žaliai nudažyta. Sparnelis atsistojo

Viengungių stovykla

Imigrantai, dirbantys prie Waragambos užtvankos statybos, gyveno vadinamojoje nevedusiųjų stovykloje. Moterims įėjimas į ją buvo draudžiamas. Bet vedusiųjų ten gyveno daugiau negu kitų. Žmonos gyveno ir dirbo miestie, į kurį buvo geros dvi valandos kelio.

Penktadienio vakarą stovykloje būdavo daug judėjimo. Su temus iš miesto paslaptis atvykdavo žmonos. Estas Roika savąją tiesiog nešė atsinešdavo skersai gilų, uolom nusėtą, tirštai krūmynais apaugusį slėnį.

— Ant gyvatės užminti nebaisu? — paklausiau aš jo.

— Kas man gyvatė, — atsakė jis, — įsiauunu į guminkus iki kelių ir einu sau, kad ir kas...

Stovykloje visi namai buvo vien skardiniai arba apkalti šiferiu, taip pat ir valgyklos pastatas. Per vakarienę pro šalį einantieji dažnai užmėdavo ant valgyklos stogo sauja ar dvi melsvojo granito skaldo.

Valgykloje tada griaudėdavo perkunija ir vorai krisdavo nuo lubų į sruobą. Vasiljevas, inžinierius iš Charkovo, trankydavo kumščiais į stalą, šaukdamas, kad jam jau gana, jam jau iki čia — jis braukdavo pirštu per kaklą — to laukinio gyvenimo. Serbai kepėdavo mėsą lauke ant iešmo. Aš nueidavau pas juos paklausti

visas molinas ir, rodos, norėjo kažką sakyti, bet „Aitvaro“ vakaras nuo to momento nustojo blizgesio. Iš išvietės tada laukan išpuolė pasipiktinusios moterys. Nebėga vanduo, skundėsi jos, nes ten, bakelyje palubėje, guli girtas kirtėjas, iškišęs kojas, ir nejudą, kad ir kaip trauktumei grandinę. Laiptinėje tuomet pasigirdo griežti angliški tonai — rotušės sargų, o gal net policijos.

J. Janavičius. Iš knygos *Tada ir mes*.

jų liūdnu dainų. Didžiulis, baltos auksos mėnuo kybodavo danguje virš aukštų eukaliptų. Mano kaimynai barakų eilėje — mes visi gyvenome kiekvienas sau atskiruose kambarėliuose — buvo tėvas ir jaunesnis mano brolis, iš kitos pusės — poetas Juozas Almis Jūragis. Pas jį dažnai užeidavau, kalbėdavomės apie poeziją, apie Henriko Nagio *Lapkričio naktis* ir Nykos-Niliūno *Pradžios simfonijas*.

Pernai, Jūragiui sukakus 80 m., Australijos lietuvių laikraštis *Mūsų pastogė* atspausdino keletą jo eilėraščių; „Kibirkštės“:

Prabėgo amžiai — nieko
neįvyko.
Užsūdau tik minutę,
ir dvi meškos nusinešė sūrį

Jurgis Janavičius

Kurt Elling džiazio grupė atstovaus Čikagai Vilniuje

Sį rugsėjį Vilniuje vyks „Sostinės dienos“, o jų metu — Čikagos savaitė. Šventės metu Čikagos-Vilniaus, susigiminiavusių miestų, komitetas, kuriam vadovauja Stanley Balzekas, Jr., Vilniuje pristatys čikagiškio Kurt Elling džiazio grupės koncertą.

Kurt Elling yra gerai žinomas džiazio pasaulyje. Į tarptautinį pripažinimą jis prasižėrė prieš maždaug penkerius metus. Visos keturios jo išleistos kompaktinės plokštelės buvo pristatytos žymiajam „Grammy“ apdovanojimui.

Plokštelė, pavadinta „This Time It's Love“ greitai iškilė į pirmąjį vietą džiazio muzikos radijo programose. Nuo pat 1995 m., kai Kurt Elling savo lėšomis išleido pirmąją plokštelę „Close Your Eyes“, jis daug koncertuoja įvairiuose kraštuose. Kurt ir jo grupė surengė koncertus Kanadoje, Izraelyje, Japonijoje, Australijoje ir daugelyje Europos valstybių.

Apie Kurt Elling prirašyta šimtai straipsnių laikraščiuose ir žurnaluose. Šis džiazio muzikantas ir vokalistas yra užsitarnavęs tokių epitetų, kaip „be galo talentingas; geriausias dešimto dešimtmečio džiazio vokalistas; ko gero labiausiai naujoviškas ir originalus metų vokalistas...“

A KEZIO FOTOGRAFIJA KAUNE

Kauno „Fujifilm“ fotografijos galerijoje rugsėjo 6 d. atidaryta fotomenininko Algimanto Kezio ankstyvesniojo laikotarpio kūrinių paroda. Pats autorius iš Čikagos į Lietuvą ketina atvykti maždaug po savaitės.

Retrospektyvinėje ekspozicijoje iškabinta apie 70 įvairių temų nuotraukų. Šį kartą Kauno gyventojai bei svečiai turi galimybę susipažinti net su pačiais ankstyviausiais A. Kezio juodai baltos fotografijos darbais. Ekspozicijoje taip pat yra koliažų, montažų, portretų, gamtos bei architektūros fragmentų. Šios nuotraukos darytos 7-ąjį dešimtmetį ir nusidriekia iki praėjusio šimtmečio pabaigos. Ligi šiol Lietuvos fotografijos meno gerbėjai paprastai matydavo naujausius A. Kezio kūrinius, kuriuos po nepriklausomybės atkūrimo jis į Lietuvą atveža bemaž kasmet. Prieš metus Kauno apskrities viešjoje bibliotekoje A. Kezyus pristatė savo ankstyvosios kūrybos foto-plakatus ir albumus.

A. Kezyus kilęs iš Vilkaviškio apskrities, Vištyčio kaimo. 1944 m., būdamas 16-os, jis drauge su tėvais pasitraukė į Vakarų. 1950 m. atvyko į JAV, 1961 m. tapo kunigu. Fotografijos menu A. Kezyus susidomėjo apie 1958-uosius, po šešerių metų pradėjo rengti personalines fotografijų parodas Čikagoje, vėliau įvairiuose kituose Amerikos, Europos ir Tolimųjų Rytų meno centruose.

Čikagoje A. Kezyus įsteigė lietuvių fotoarchyvą, Amerikos lietuvių bibliotekos leidyklą, redagavo ir leido knygas bei fotoalbumus. (Elta)

Be džiazio muzikos, Kurt Elling dar rašo scenarijus ir rezisuoja, dažniausiai žymiajame Čikagoje Steppenwolf teatre. 1998 m. jis sukūrė spektaklį apie „bitnikų“ kartos poeto Allen Ginsberg gyvenimą ir kūrybą. Taip pat yra sukūręs bendrą džiazio ir modernaus šoko projektą kartu su savo žmona, profesionalia šokėja Jennifer Elling.

Kurt Elling koncertuoja kiekvieną trečiadienį, nuo 9 val. vak., Čikagos „The Green Mill“ klube. K. Vaitkutė

Scena iš E. Nekrošiaus spektaklio „Hamletas“. Hamleto vaidmenyje — A. Mamontovas (priekyje). D. Matviejevo nuotrauka.

Edmundo Nekrošiaus „Hamletas“ Danijoje

Sio mėnesio pradžioje Elsinores pilyje, Danijoje Edmundas Nekrošius pastatė Šekspyro „Hamletą“ lietuvių kalba su kabančiu anglišku tekstu. Tai šių laikų moda, kai režisieriai laisvai interpretuoja dramaturgo tekstą, įvesdami naujoviškų sceninius efektus. Šiame spektaklyje ant aktorių ledinis lietus krito. Andrius Mamontovas atliko Hamleto vaidmenį, o Viktorija Kuodytė buvo Ofelija.

Pabrėžti: ledas, ugnis, geležis. Pavyzdžiui, Hamletas savo rankose laikė didžiulį ledo gabalą. *New York Times* išsamiai aprašė šį vaidinimą rugpj. 19 dieną, įdedamas vaidinimo, Mamontovo ir Nekrošiaus nuotraukas.

Nekrošius jau pagarsėjo su savo Šekspyro vaidinimų interpretacijomis. Gastroliavo su jomis Italijoje, Portugalijoje, Korejoje, Rusijoje, Prancūzijoje ir Lenkijoje. Rudenį rengiasi gastrolėms į Braziliją, Argentą ir Italiją.

Visi tie kraštai yra neangliškai kalbantys. Sunkiau pristatyti lietuvių kalba Šekspyra Amerikoje, Kanadoje, Anglijoje. Šekspyro poetinė kalba

Rež. Edmundas Nekrošius. Jono Kuprio nuotrauka.

duoda angliškai kalbantiems aktoriams ir žiūrovams tiksliai galimybę išgyventi vaidinimą. Režisieriaus perdirbtas Šekspyras čia gali sutikti pasipriešinimą. Tačiau angliškas teatras turėjo lietuvių aktorių John Gielgud (1904-2000), kuris iškėlė Hamleto vaidmenį į aukštumas. Kažkaip Gielgud ir Nekrošius vienas kitą papildė „Hamleto“ pastatymuose. Saulius Šimoliūnas

Šventė Lietuvos sostinėje

Prasideda didžiausia Vilniaus šventė — „Sostinės dienos“. Jos vyks nuo rugsėjo septintos iki dvidešimt antros dienos. Šventės programoje — 25 dideli muzikos, teatro, kino renginiai, mugės ir festivaliai, bus atidaroma 13 parodų.

Dalyvauti „Sostinės dienos“, kaip pranešta antradienį surengtoje spaudos konferencijoje, atvyks užsienio delegacijos iš 13 su Vilniumi susigiminiavusių miestų — Čikagos, Madison, Duisburg, Erfurt, Krokuvo, Varšuvos, Rygos, Talino, Prahos, Joensu, Kijevo, Maskvos ir Minsko. „Sostinės dienų“ globėjas —

Šventės atidarymo iškilnėms rugsėjo 7 dieną Gedimino pilį ketinama apjuosti rekordine gėlių ir žolynų girlianda. Ji bus pinama Sereikiškių parke nuo rugsėjo 6 dienos. Šiame parke Vilniaus gelininkai kartu su kolegomis iš kitų miestų, taip pat studentais bei moksleiviais kurs ir floristinius objektus tema „Pasakos, legendos, istorija, kasdienybė“, čia vyks nuotakų puokš-

čių paradas, bus rodomos Vilniaus lengvosios pramonės ir buitinių paslaugų mokyklos moksleivių sukurto drabužių kolekcijos, gelėmis dekoruotos šukuosenos.

Į džiazio festivalį „Vilnius Jazz“, kurio centrinė bostinė ir šiemet bus „Neringos“ restorane, atvyksta šiuo metu ypač populiarius džiazio muzikantas iš Čikagos Kurt Elling su grupe — keturi jo albumai pristatyti „Grammy“ apdovanojimams.

„Sostinės dienų“ programoje numatyta ir Pranciškaus mugė, ir alaus šventė „Tris dienas, tris naktis“, ir didžiosios lenktynės Neries upe, ir dar daug kitų įdomių dalykų. Antradienį prasidės Vilniaus rotušės festivalis — taip pat „Sostinės dienų“ dalis. Vilniaus savivaldybė didžiausią miesto šventei surengti skyrė 350,000 litų. Iš jų — 273,000 kultūros, 32,000 sporto renginiams ir 45,000 litų — svečiams priimti. Kartu su visų rėmėjų lėšomis — „Sostinės dienų“ sąmata sieks per 1,5 mln. litų. (Elta)

Tada ir mes knygos sutiktuvių publika. Pirmoje eil. iš kairės: poetas B. Rukša, savaitraščio *Šiaurės Atėnai* redaktorė J. Visockaitė, J. Janavičienė. Algimanto Žižiūno nuotrauka.

Kairėje: Stanley Balzekas, Jr.; dešinėje — Kurt Elling.